

A New Interpretation of the Theory of Evolution and its Compatibility with Intelligent Design Based on Peter Van Inwagen's View

Farah Ramin *
Tayebe Gholami **

Abstract

This study aims to present a new interpretation of the theory of evolution and its compatibility with intelligent design based on special views of Peter van Inwagen. This article which is conducted by descriptive analysis relies on library research findings. Peter van Inwagen, an American analytical philosopher and one of the leading figures in metaphysics and philosophy of religion, is a skeptical theist who defends compatibility between the theory of evolution and Darwinism and intelligent design. He maintains that he has presented a new interpretation of the theory of evolution and in this regard, proposes a kind of Darwinism called "weak Darwinism". In his account, Van Inwagen admits basic principles of Darwinism such as common descent, random mutations, natural selection, and even the widespread acts of natural selection in nature, however, he restricts the acts of random mutation and natural selection with a sort of agnosticism in order to pave the way for explaining the universe through other mechanisms like intelligent design. As a Christian who has love and affection to God, he believes that the order in the universe is as a result of God's guidance and wisdom, and although the order in the world is under the influence of random mutations and natural selections, all the past and current events could not have occurred randomly. Many research works have been conducted about the theory of evolution and intelligent design and we can point to the most recent ones entitled "Theological Argument, Evolution, and Accurate Arrangement: The Comparative Analysis of Swinburne and Mutahhari's Viewpoints" by Ghazale Hojjati ¹ and "Anthropological and Critical Analysis of Darwin Based on Transcendent Theosophy" by Faranak Bahmani and Ali Allah Bedashti ². However, no article has been written in Persian yet on the theory of evolution and intelligent design from the perspective of Peter van Inwagen. The objective of this study is to shed light on Van Inwagen's views on the theory of evolution and his theist defense from intelligent design as well as the compatibility between these two theories. Van Inwagen can be regarded as compatibilist in two sense: first, because he holds there is compatibility between free will and determinism, and also because he does not regard any inconsistency between the theory of evolution and theism. After he believed in determinism, Van Inwagen felt skeptical toward

* Associate Professor, Department of Islamic Philosophy and Kalam, University of Qom, Qom, Iran.
(Responsible author) farah.amin@yahoo.com

** Ph.D. Student of Comparative Philosophy, University of Qom, Qom, Iran.

S.gholami69@gmail.com

Received: 18.08.2018

Accepted: 18.03.2019

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

¹ *Journal of Philosophical Essays*, Spring & Summer 1396 S.H, No. 31, Research Paper, pp. 23-48

² *Journal of Theological Thought*, Spring 1396 S.H, N. 64, Research Paper/ISC, pp. 29-50

the theory of evolution as in his view, every event has causes and effects and it's impossible to see something would occur randomly and through evolution some unwanted parts be omitted and put aside. Therefore, he presented a perception of the theory of evolution called "weak Darwinism". He proposed an interpretation of compatibility in which, not only Darwinism is not against theism but also the theory of evolution can represent divine providence in the world. Accepting weak Darwinism, Van Inwagen holds that although random mutations and natural selection can explain major part of variety and complexity in natural creatures, natural selection is not the only mechanism to describe these complexities and there are phenomena yet unexplainable by natural selection. Furthermore, even if we assume this theory can justify order in the universe, why shouldn't God make use of natural selection to create such a splendid system?

His total viewpoints on the compatibility between theism and theory of evolution can be summarized as follows: "We should distinguish between incompatibility of two theories and refuting one theory by another. If we hold that the theory of evolution and Darwinism are incompatible with intelligent design it does not convey that Darwinian theory of evolution nullifies intelligent design argument. There is no incompatibility between the theory of evolution and intelligent design; although the latter may be refuted by the former. Yet, it should be determined what is intended by refuting an argument, and what perceptions from intelligent design argument would be refuted by the theory of evolution? Inwagen states: "the assumption that a given argument may not be efficient in achieving certain results differs from the assumption that a given result is false. For example, when Shakespeare writes in his plays that Richard murdered the princess it cannot convince us that he really committed this act. Even if Darwinism refutes all the interpretations of intelligent design it does not harm my decisive theist beliefs. My faith to God and the perception that living creatures are by means of an intelligent design does not rely on theological argument as my belief on the existence of my wife does not rely on the argument that because there are other entities so my wife exists too, though it may seem an appropriate philosophical argument. Although theological argument, as a philosophical-Kalami argument perceived from philosophers' minds, might be refuted through the theory of evolution, it is not incompatible with the basic principle of intelligent design in the universe. Having love and faith to God, one can accept the intelligent design and perfect system of being."

The findings of this research indicate that Peter Van Inwagen claims that, by his new interpretation of the theory of evolution, he could have defended the compatibility between the theory of evolution and theism in a unique way. Through early studies on this theory it seemed that the foundation of his thoughts is based on physicalism and skepticism and in this regard, his thoughts have fundamental differences with Islamic thinking. The present research findings showed that he maintains weak Darwinism, though he does not present an appropriate criterion on its preference to Alism. In his theory, the effect range of natural selection and random mutations is restricted, and regarding some gaps in the theory of evolution, the way is open for the impact of contributing factors other than natural selection explaining order in the universe. Van Inwagen is a theist who confronts Alism skeptically. Considering principles of the theory of evolution as inadequate, he represents it in different statements, and finally, admits the outcome of this argument which is belief in the existence of an intelligent design for the universe, although he does not have any serious defense for the theological argument particularly some of its interpretations. He holds that, even needless to theological argument, one can believe in almighty and all-wise God through love and faith. In some certain domains, he limits the performance effect of natural selection and asserts that it is one of the most important natural mechanisms which can be a powerful device to determine

divine creation, although God might have other devices as well. Apart from its drawbacks and important criticisms, Inwagen's perspective is comparative to the views of Shahid Mutahhari as he is also a theist compatibilist and affirms that the theory of evolution-if true-can confirm theism, and it is a masterpiece in creation that through natural selection and random mutations, various creatures gradually evolve from a simple matter.

Keywords: weak Darwinism, Alism, Intelligent Design, Peter Van Inwagen

Bibliography

- Ash'ari, Ab ol-Hasan (1400 A.H). *Maqalt al-Islamiin va Ikhtilaf al-Musallin*, Germany: Franz Steiner.
- Hosseini, Seyed Hassan (1394). From compatibility to anti-compatibility between Darwinism and theism: critical analysis of four viewpoints, *Journal of Religion Philosophy*, No. 25, p.71-88.
- Izadi, Mohsen (1387). The relationship between soul and body and its successful and unsuccessful approaches, *Journal of Theological Thought*, No. 28, p. 105-131.
- Motahhari, Morteza (1375). *Causes of Tendency to Materialism*, Qom: Sadra.
- ----- (1368). *Khalq ol-A'mal*, Ali Babaii (trans.), Tehran: Mowla Press.
- ----- (1394). *Twenty Speeches*, Tehran: Sadra.
- -----, *Philosophical Articles*, Tehran: Hekmat.
- Popper, K. R. (1394). *Guesses and Falsifications*. Ahmad Aram (trans.), Tehran: Enteshar.
- ----- (1369). *Endless Search*, Ali Abadi (trans.), Tehran: Education of Islamic Revolution.
- Ramin, Farah (1395). *Theological Argument*, Qom: Bustan Ketab.
- Shirazi, Sadr ad-Din (1354). *Al-Mabda' val-Ma'ad*, Seyed Jalal ed-Din Ashtiani (emend.), Tehran: Association of Iran's Wisdom and Philosophy.
- ----- (1404 A.H). *Al-Hikma tal-Muta'alia fil-Asfar el-Arba'a tol-Aglia*, Qom: Maktaba tol-Mustafa.
- Stoljar, D. (1394). *Physicalism*, Yaser Poor Ismaili (trans.), Tehran: Qoqnu.
- Darwin, Charles, (1962), *The origin of Species*, New York: Collier Books.
- Dobzhansky, Theodosius, (1973), *Nothing in Biology Makes Sense except in the Light of Evolution*, The American Biology Teacher, Vol. 35, No. 3.
- Goodwin, B.(1994) *How the leopard changed its spote: The Evolution of Complexity*, New York: Charles Scribner's Sons.
- Gould, Stephen Jay, (1983), *Evolution as fact on and Theory*, In: *Hen's Teeth and Horse's Toes*, New York: Norton
- Hemple, C, (1949), *The logical Analysis of Psychology*, New York: Appleton- Century-Crofts.
- Van Inwagen, Peter, (2010), *Science and Religion in Dialogue, 2 Volume Set, chapter54, A kind of Darwinism*, Melville Y. Stewart (Editor), Publisher: Wiley-Blackwell; 1 edition.
- -----, (2003), *The compatibility of Darwinism and Design, in books Good and Design*, chapter 19, First published by Routledge.
- -----, (1995), *Genesis and Evolution*, in *God, Knowledge, Mystery*, essays in philosophical Theology, Cornell University press.
- -----, (1992), *Doubts About Darwinism*, in *Darwinism: Science or Philosophy*, chapter 13, Proceedings of a symposium entitled.
- -----,(2015), *Some Thoughts on An Essay on Free Will*, The Harvard Review of Philosophy.

- Murphy, Nancy (1951), *Bodies and souls ,or Spirited Bodies*, Cambridge University press.
- Monod, J.(1971) *Chance and Necessity: An Essay on the Natural Philosophy of Modern Biology*, trans: Austrey Wainhouse, New York: Vintage Books.
- Rosenberg, Alex, (2017), *Theism and Allism*, In: *Being ,Freedom, and Method*, edited by John A, Keller, London :oxford University Press.
- Taliaferro, Charles (2001), *The Virtues of Embodiment*, Philosophy 76.
- Taliaferro, c, and Goetz, S, (2008), *The Prospects of Christian Materialism*, Christian Scholars Review27, No3, Holland

تقریری نو از نظریه تکامل و سازگاری آن با طراحی هوشمند براساس دیدگاه پیترون اینواگن

فرح رامین* - طیبه غلامی**

چکیده

پیترون اینواگن، فیلسوف متأله تحلیلی، سازگارگرایی است که میان دترمینیسم با جهش‌های تصادفی و داروینیسم با خداباوری تعارضی قائل نیست. او با تبیین متفاوت از ارکان نظریه تکامل، نظریه «داروینیسم ضعیف» را پایه‌گذاری و موضعی لادری در برابر آلیسم اتخاذ می‌کند. در این نظریه، او با پذیرش مبانی اصلی تفکر داورینی، قائل است انتخاب طبیعی و جهش‌های تصادفی در زیست‌کره، در برخی حوزه‌های محدود، کارایی ندارد. او معتقد است شاید برهان نظم با نظریه تکامل ابطال شود؛ اما این امر با اصل وجود طراحی هوشمند در جهان طبیعت منافاتی ندارد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند پیترون اینواگن در ترجیح پذیرش داروینیسم ضعیف بر آلیسم، معیار درستی ندارد و تقریرش از ارکان نظریه تکامل کاستی‌هایی دارد و نیز مانند سایر فیلسوفان غربی به تمایز دقیق برهان نظم با برهان غایی توجه نکرده است. با چشم‌پوشی از تفکر فیزیکالیستی او و ضعف‌های دیدگاهش، در سازگاری‌اش میان نظریه تکامل و خداباوری، برحق است و دیدگاه او تا حدودی با آرای شهید مطهری در این باب مقایسه‌پذیر است.

واژه‌های کلیدی

داروینیسم ضعیف، آلیسم، طراحی هوشمند، پیترون اینواگن

f.ramin@qom.ac.ir

S.gholami69@gmail.com

* دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه قم، قم، ایران (مسئول مکاتبات)

** دانشجوی دکتری فلسفه تطبیقی دانشگاه قم، قم، ایران

تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۵/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۲۷

مقدمه

برخی متفکران خدا باور، به جای بحث از نارسایی های نظریه تکامل، شواهدی را بر وجود طرح و تدبیر در کل نظام هستی و قوانینی مطرح کرده اند که تکامل از آن طریق به وقوع می پیوندد. کسانی چون پلانتینگا، هندرسون، دمبسکی، مایکل روس، رابین کالینز، مایکل بهی، برتوچی و تنت از این طریق کوشیده اند نشان دهند نظریه تکامل نه تنها تعارضی با طراحی هوشمند هستی ندارد، پیشرفت علم به طور کلی، وجوه تدبیر الهی را در آفرینش، بیشتر نمایان می سازد.

پیتر ون اینواگن، فیلسوف تحلیلی آمریکایی و از چهره های برجسته در متافیزیک و فلسفه دین، خداپرستی شکاک است که از سازگاری نظریه تکامل و داروینیسیم با طراحی هوشمند دفاع می کند. او مدعی است تقریر نوینی از نظریه تکامل ارائه کرده است و در این راستا، نوعی داروینیسیم مطرح می کند که آن را «داروینیسیم ضعیف» می نامد. او در این نظریه، اصول و ارکان اصلی داروینیسیم مانند تبار مشترک، جهش های تصادفی، انتخاب طبیعی و حتی فراگیر بودن عملکرد انتخاب طبیعی در جهان طبیعت را می پذیرد و با نوعی لادری گرای، گستره عملکرد جهش های تصادفی و انتخاب طبیعی را محدود می کند تا راه را برای تبیین نظام عالم با مکانیسم های دیگری چون طراحی هوشمند باز کند. او با تردید به برهان نظم نگریسته و معتقد است ممکن است نظریه تکامل موجب ابطال برهان نظم شود - دست کم در برخی از تقریرهای آن مانند راه هدفداری آکوئیناس -؛ اما این امر به ناسازگاری داروینیسیم با طراحی هوشمند جهان طبیعت منجر نمی شود؛ زیرا نتیجه یک استدلال، حتی اگر مقدمات آن صادق نباشند، با دیگری اثبات می شود. او با پیش فرض مسیحی بودنش و عشق و ایمان داشتن به خداوند، معتقد است نظم عامل محصول هدایت و تدبیر خداوند است و با وجود آنکه سایه جهش های تصادفی و انتخاب طبیعی بر تبیین نظم جهان، سایه افکنده است، تمام پدیده های

گذشته و حال محصول شانس نیست. او واژه شانس را در معنای ارسطویی آن، یعنی برخوردهای طراحی نشده علل به کار می برد و شانس در این معنا با دترمینیسم حاکم بر زیست کره، تعارضی ندارد.

هدف این پژوهش، تبیین دقیق دیدگاه ون اینواگن درباره نظریه تکامل و دفاع خدا باورانه اش از طراحی هوشمند است. در این راستا، ابتدا به مبانی فکری او پرداخته شده است که الهیات فیزیکالیستی و نظریه سازگارگرایانه است، سپس نظریه تکامل در دو تقریر آلیسم و داروینیسیم ضعیف، بررسی و سازگاری آن با طراحی هوشمند مطرح شده است. در پایان، دیدگاه ون اینواگن و شباهتش با آرای شهید مطهری در این باره ارزیابی و نقد شده است.

۱- الهیات فیزیکالیستی

فیزیکالیسم نظریه ای است که براساس آن، انسان چیزی جز همین بدن نیست و نفس توهمی بیش نیست (Murphy, 1951: 5). این نظریه در قرن بیستم مطرح شده و شاخه ای در فلسفه تحلیلی است که مهم ترین مسئله آن ذهن و بدن است. واژه فیزیکالیسم در دهه ۱۹۳۰ به دست اتونویرات^۱ و رودلف کارناپ^۲ وارد فلسفه شد. اینان معتقد بودند هر قضیه ای، قضیه ای فیزیکی است. این نظریه را بیشتر نظریه ای زبانی می دانستند؛ اما این نظریه مادی انگارانه، نظریه ای متافیزیکی است؛ به این معنا که درباره ماهیت جهان به ما اطلاعاتی می دهد (Hempe, 1949: 37). مهم ترین نظریه های فیزیکالیستی در فلسفه ذهن عبارت اند از رفتارگرایی، این همانی، کارکردگرایی و هوش مصنوعی. شرح و توضیح این مکاتب در آثار پژوهشی مختلفی بیان شده است که درخصوص ذهن اند (ایزدی، ۱۳۸۷: ۱۳۱-۱۰۵)؛ البته باید متذکر شد مشابه برخی مکاتب، فیزیکالیستی نزد متکلمان مسلمان نیز

¹ Otto Neurath

² Rudolf Carnap

به جهان دترمینیستی است. باید توجه داشت از نظر منطقی، فیزیکیسم با دترمینیسم، مصداق واحدی ندارند و هیچ یک مستلزم دیگری نیست؛ برای مثال، فرض می‌شود جهان‌های ممکن وجود داشته باشند که دترمینیسم در آنها صادق و فیزیکیسم کاذب باشد. فرض کنیم جهانی تابع قوانین دترمینیستی است، ولی اذهان (نفوس) در آن غیرفیزیکیستی است یا جهان‌های ممکن وجود داشته باشند که فیزیکیسم در آنها صادق باشد (مانند انسان‌ها) و دترمینیسم به طور کامل در آنها صادق نباشد.

پتر ون، دترمینیسم را این‌گونه تعریف می‌کند:

«فرضیه‌ای که بر طبق آن در هر لحظه یک و تنها یک آینده فیزیکی ممکن و شدنی وجود دارد؛ مشروط به این دو شرط که: ۱. برای هر لحظه‌ای از زمان، یک گزاره وجود دارد که در آن لحظه، وضعیت جهان را بیان می‌کند. ۲. اگر A و B گزاره‌هایی باشند که در برخی لحظات بیانگر وضعیت جهان‌اند، پیوند A با قوانین فیزیکی، مستلزم و دربردارنده B است» (Van Inwagen, 2015: 23).

لازم است اشاره شود معنای دقیق جبرگرایی در طول تاریخ به شکل‌های مختلفی شرح و بسط داده شده است. برخی که به آنها ناسازگارگرایان^۱ گفته می‌شود، به جبرگرایی و اراده آزاد^۲ انسان به منزله دو پدیده ناسازگار نگاه می‌کنند. به دیدگاهی که به وجود امری به نام اراده آزاد اعتقاد ندارد و آن را تنها توهم می‌داند، اصطلاحاً جبرگرایی سخت^۳ اطلاق می‌شود. برخی دیگر به نام سازگارگرایان یا جبرگرایان نرم^۴ عقیده دارند این دو نظریه را می‌توان با یکدیگر مربوط ساخت و اراده آزاد و جبرگرایی منافاتی با یکدیگر ندارند. اینواگن در دسته دوم قرار می‌گیرد. او نیز بر این عقیده است که میان اراده آزاد و جبرگرایی سازوکار منطقی وجود دارد.

اینواگن با پذیرش دترمینیسم در مواجهه با نظریه

یافته می‌شود؛ آنجا که هنگام بحث از نفس، نفس را هیکل محسوس می‌دانند (اشعری، ۱۴۰۰ق: ۲۴).

الهیات فیزیکیستی اصطلاحی است که هنوز تعریف دقیق و روشنی برای آن ارائه نشده است. در واقع الهیات فیزیکیستی، تأثیر انسان‌شناسی فیزیکیستی در الهیات است. در قرن بیستم برخی از اندیشمندان الهیات مسیحی با پذیرش رویکرد فیزیکیستی نسبت به انسان سعی کرده‌اند باورهای مسیحیان درباره هویت انسان و جاودانگی او را تحلیل و توجیه کنند. فیزیکیسم در معنای عام ناظر بر این است که هر چیزی در جهان تقلیل‌پذیر به خواص فیزیکی است و جز پدیده‌های فیزیکی چیزی وجود ندارد و در معنای خاص آن، ناظر به انسان است. چیزهایی که به ذهن انسان نسبت داده می‌شوند، در واقع باید به مغز و فعالیت‌های مغزی اسناد داده شود (استولجر، ۱۳۹۴: ۲۰).

پتر ون اینواگن با وجود حفظ کردن این باور سنتی که خدا واقعی غیرفیزیکی یا مجرد است، نمی‌پذیرد اشخاص انسانی همان نفس مجرد یا دارای چنین نفسی باشند (Taliaferro, 2001: 76). او در دفاع از الهیات فیزیکیستی تا آنجا پیش می‌رود که مدعی است دوگانه‌نگاری با کتاب مقدس و عقاید مسیحی درباره مرگ و رستاخیز بدن سازگار نیست (Tailaferro and Goetz, 2008: 30). نظریه هیکل محسوس در تفکر اشعری با پذیرش ثنویت نفس و بدن، از نفس تلقی ماده‌انگارانه دارد.

۲- سازگارگرایی

اینواگن را به دو معنا می‌توان سازگارگرا دانست. گاهی او سازگارگرا نامیده می‌شود؛ از این نظر که قائل است بین اراده آزاد و دترمینیسم سازگاری وجود دارد و گاه او سازگارگرا است؛ بدین دلیل که بین نظریه تکامل و خداآوری تعارضی قائل نیست:

۱-۲- اینواگن گرچه فیزیکیست است، نگاه او نسبت

¹ incompatibilists

² free will

³ hard determinism

⁴ soft determinism

طبیعی، تنها مکانیسم برای توصیف این پیچیدگی‌ها نیست و پدیده‌هایی وجود دارند که با آن تبیین‌پذیر نیستند و دوم، بر فرض این نظریه به‌طور کامل تبیین‌کننده نظم جهان هستی باشد، چرا نباید خداوند برای ایجاد چنین نظم باشکوهی از ابزار انتخاب طبیعی بی‌بهره باشد. اینواگن تصریح می‌کند:

«اگر من شک دارم که آیا خدا از این مکانیسم استفاده کرده است یا نه، تنها به این دلیل است که شک دارم انتخاب طبیعی به‌طور مستقل و کامل بتواند چنین وظیفه‌ای را عهده‌دار شود. من فکر می‌کنم مکانیسم‌های دیگری غیر انتخاب طبیعی نیز لازم است و خداوند تنها از انتخاب طبیعی بهره نبرده است» (Van Inwagen, 2003: 349).

۳- نظریه تکامل

از نظر دوپژانسکی، نظریه تکامل، سنگ‌بنای زیست‌شناسی جدید است (Dobzhansky, 1973: 125). این نظریه از بدو پیدایش تا کنون، ارتباطی تنگاتنگ با معرفت دینی داشته و موجب پیدایش نحله‌های جدید در فلسفه شده است. داروینیسم فلسفی که نظریه‌ای فراعلمی است، از لوازم و توابع نظریه تکامل است که معارضه با تفسیر حکیمانه خلقت، مهم‌ترین بُعد تعارض آن با اندیشه دینی است. نظریه تحول انواع با تفسیر (دترمینیستی از ارگانیسم‌ها) ما را از تفسیر غایی بی‌نیاز می‌گرداند و راه را برای تفسیر تصادفی در عالم حیات باز می‌کند.

به‌طور معمول، مهم‌ترین دعاوی این نظریه عبارت‌اند از: عمر بسیار طولانی زمین، روند حیات از سادگی به پیچیدگی، تبار مشترک و تبیین طبیعت‌گرایانه از روند حیات با انتخاب طبیعی که بر جهش‌های تصادفی ژن‌ها استوار است. از جهش انواع در نئوداروینیسم به جهش ژن‌ها تعبیر می‌شود و به همراه تبار مشترک، به گونه‌ای که نمودار قوس نزولی تکاملی وجود دارد که همه موجودات زنده با پیوندهای نسبی به هم مرتبط می‌شوند، درخت حیات و تغییرات تدریجی تکاملی را ترسیم می‌کند

تکامل دچار شک‌و‌تردید شد؛ زیرا از نظر او هر رویدادی دارای علت و اثر است و ممکن نیست چیزی بر اثر تصادف و شانس به وجود آید و در طی سیر تکاملی، بخش‌های زائدی از آن حذف و کنار گذاشته شود؛ از این رو، تقریری از نظریه تکامل ارائه داد که «داروینیسم ضعیف»^۱ نامید.

۲-۲- در میان خداباوران و خدا ناباوران در واکنش به تکامل داروینی، نگرش‌ها و واکنش‌های مختلفی وجود دارد. این دیدگاه‌ها در چهار دسته قرار می‌گیرند: ناسازگارگرایان الحادی، ناسازگرایان خدا باور، سازگارگرایان تفکیکی و سازگارگرایان خدا باور. دو گروه نخست، به تعارض یا ضدیت خدا باوری با نظریه تکامل قائل‌اند و در این میان یا جانب الحاد را تأیید می‌کنند (مانند داوکنیز و دنت) یا خدا باوری را می‌پذیرند و حکم به بطلان نظریه تکامل می‌دهند (مانند علامه طباطبایی). سازگارگرایان تفکیکی (مانند جان هات) نیز یا سعی می‌کنند با تفکیک حوزه علم و دین سازگاری را توجیه کنند یا به رابطه تکمیل بین علم و دین قائل‌اند و ضمن توصیه بر صبر و خویشتن‌داری در مقابل پذیرش آرای رقیب، به تعمیق خدا باوری و الهیات با داروینیسم دعوت می‌کنند. سازگارگرایان خدا باور (مانند رابین کالینز، پلانتینگا و شهید مطهری) هرگونه ناسازگاری میان داروینیسم و خدا باوری را انکار می‌کنند و سعی دارند به طریقی از این سازگاری دفاع کنند (حسینی، ۱۳۹۴: ۷۱-۸۸).

پیتر ون اینواگن در گروه چهارم قرار دارد. او تقریری از سازگاری را مطرح می‌کند که در آن نه تنها داروینیسم با خدا باوری تعارضی ندارد، نظریه تکامل مکانیسم تدبیر الهی در طبیعت را به نمایش می‌گذارد. پیتر ون با پذیرش داروینیسم ضعیف معتقد است گرچه جهش‌های تصادفی و انتخاب طبیعی، بخش مهمی از تنوع و پیچیدگی‌های موجودات زیستی را تبیین می‌کنند، نخست انتخاب

¹ Week Darwinism

۱. موجودات زنده حدود ۳/۵ میلیون سال است که در کره زمین به وجود آمده‌اند و بیشتر انواع تا کنون منقرض شده‌اند (سفر پیدایش، آغاز حیات را حدود ۶۰۰۰۰۰ ذکر کرده است) و حتی برخی از نژادها به‌طور کامل منقرض شده‌اند و با گذشت زمان تاکسون‌های^۳ جدید بوجود آمده‌اند و گونه‌های جدید، از گونه‌های پیشین ناشی شده‌اند.

۲. موجودات زنده متعلق به هر گونه، دارای تبار مشترک‌اند؛ برای مثال، پیترو و عنکبوتی که روی دیوار است، هر دو نیای مشترک دارند.

اگر مفاد این دو قضیه در کنار یکدیگر لحاظ شوند. دو ضعف عمده دارد: ۱. تنوع موجودات را تبیین نمی‌کند و تنها در صورتی صادق است که موجوداتی باقی‌مانده تا کنون، نوعی باکتری خاص باشند که برای میلیاردها سال بدون تغییر باقی مانده‌اند. ۲. واژه «تبار» مفهومی علی است که با وجود خداوند سازگار است؛ مثلاً خداوند مجموعه‌های گسترده‌ای از انواع جدید را معجزه‌آسا در تاریخ حیات به وجود آورده است یا اینکه هر ده میلیون سال، موجودات فرازمینی به کره زمین آمده‌اند و هدفشان ایجاد تغییرات خارق‌العاده ژنتیکی در بین موجودات زمینی بوده است.

۳. اطلاعات ارائه‌دهنده نظریه تکامل به دو نوع سازگاری اشاره دارد: ارگانیسم‌ها با محیط و اجزای ارگانیسم‌ها با یکدیگر و نیز تنوع طبقه‌بندی‌شده موجودات و پیچیدگی و افزایش‌های مستمر در طول زمان را نیز بیان می‌دارد. تبیین این اطلاعات، نیاز دارد نظریه تکامل با شرایط ابتدایی و مرزی تلفیق شود. تنها بخشی از نظریه تکامل که این تنوع، پیچیدگی و هدفداری ظاهری موجودات را تبیین می‌کند، عملکرد تصادفی جهش‌ها و انتخاب طبیعی است.

توضیح اینکه مدت زمانی طولانی است که طیف

(Gould, 1983: 153). انتخاب طبیعی که از نظر داروین، در برابر انتخاب مصنوعی قرار دارد، با تکیه بر دو اصل تنازع بقا و انتخاب اصلح، مکانیسم تغییرات تدریجی را تبیین می‌کند.

ون اینواگن معتقد است نظریه انتخاب طبیعی از میان نظریه‌های علمی تقریباً منحصربه‌فرد است؛ زیرا در نظریه‌های دیگر به سختی می‌توان تبیین درستی از تنوع موجودات زنده یافت (Rosenberg, 2017: 228). اما باید دقت داشت پذیرش یک تبیین گاه به معنای صحیح بودن این تبیین و توضیح است؛ او آن را معنای قوی^۱ می‌نامد و گاه ممکن است یک تبیین کاملاً درست نباشد، ولی در عین حال، بهترین تبیین باشد. پیترو در داروینسم ضعیف از چنین تبیینی بهره می‌برد و آن را معنای ضعیف^۲ می‌نامد (Van Inwagen, 2010: 816).

نظریه تکامل، در کاربردی عام، درباره تمام پدیده‌های زیستی به کار می‌رود و حوادث پیش از پدیدآمدن انسان در کره خاکی را نیز شامل می‌شود. نظریه تکامل در کاربرد خاص، عهده‌دار تبیین تطور و تکامل انسان در جهان است. واژه تکامل، در تاریخ پیدایش جانوران و گیاهان و حتی کرات و کهکشان‌ها به کار می‌رود. اینواگن زمانی که از نظریه تکامل سخن می‌گوید، کاربرد خاص نظریه تکامل را، به‌ویژه در معنای داروینسم ضعیف اراده کرده است. او معتقد است فیلسوفان زیست‌شناس و برخی بیولوژیست‌ها در ارائه ارکان و مبانی این نظریه، تبیین‌های متفاوتی ذکر کرده‌اند؛ اما با توجه به اینکه معیار آنان در ارائه ارکان و مبانی، ترجیحی بر یکدیگر ندارد و از طرفی، دستیابی به مبانی مشترک برای این نظریه میسر نیست؛ به‌طوری‌که همه دانشمندان و زیست‌شناسان با آن موافق باشند؛ بنابراین طرح جدیدی را ارائه می‌دهد.

۱-۳- ارکان نظریه تکامل

اینواگن این تئوری را پنج جزء می‌داند:

¹ Strong sense

² Weak sense

³ Taxon

می‌شود، قوانین شیمی، جهش معینی را اقتضا داشته باشند و اگر این جهش تنها یک احتمال شیمیایی باشد، اینکه آیا این جهش اتفاق می‌افتد و میزان احتمال وقوعش، هیچ ربطی به این امر ندارد که آیا وجود این جهش برای نسل‌های آن سلول یا نسل‌های ارگانسیم‌هایی که این سلول جزئی از آنها است، خوب است یا خیر (Rosenberg, 2017: 229).

۵. تنها «علل طبیعی» در ایجاد همه دگرگونی‌ها و تنوع‌ها نقش دارد. انتخاب طبیعی و جهش‌های تصادفی تنها عامل تفاوت‌های کوچک ارثی یا ترکیب‌های ژنتیکی است. نظم مشهود طبیعت، تنوع و دگرگونی‌ها و تمام پیچیدگی‌ها محصول انباشتگی‌های تدریجی است که طبیعی ایجاد می‌شود و تفاوت‌های کوچک وراثتی نیز در اثر جهش‌های تصادفی پدید می‌آیند.

۲-۳- داروینیسیم ضعیف و آلیسم^۴

ون اینواگن، در اصول ذیل با داروینیسیم هم‌رأی است و این اصول را می‌پذیرد: تاریخچه و سن کره خاکی، تبار مشترک، دست‌اندرکار بودن علل طبیعی در جریان حیات، اهمیت دو مفهوم انتخاب طبیعی و جهش و فراگیربودن عملکرد انتخاب طبیعی در جهان زیستی. او به این جمله دوپژانسکی که «هیچ چیز در زیست‌شناسی جز در پرتو تکامل معنا نمی‌یابد»، خرده می‌گیرد و در پذیرش آن تردید دارد. ون اینواگن با ارائه دو تعریف از داروینیسیم، مایل است از داروینیسیم ضعیف دفاع کند. او اعتقاد بر اینکه تکامل، تنها پاسخ برای تنوع و دگرگونی همه مخلوقات زنده است را آلیسم می‌نامد و با آن مخالف یا دست‌کم درباره آن لادری است. آلیسم در اصطلاح او یعنی «تنها تبیین همه تنوع‌ها و پیچیدگی‌ها، جهش‌های تصادفی و انتخاب طبیعی است». پیترون معتقد است طرفداران آلیسم هیچ استدلالی منطقی ارائه نکرده‌اند که نشان دهد انتخاب طبیعی چنین قدرت شگفت‌آور تبیینی

وسعی از موجودات زنده دارای تنوع گسترده‌ای‌اند و موجودات زنده دوران اخیر، بسیار پیچیده‌تر از موجودات ساده ابتدایی‌اند و حتی در ساده‌ترین ارگانسیم‌ها طراحی و غایت ظاهری وجود دارد. تنها تبیین از چگونگی این تنوع و پیچیدگی در موجودات زنده، انتخاب طبیعی و جهش‌های تصادفی است. بدون شک بسیاری از وقایع زیستی به علت تصادف رخ داده‌اند و هیچ توضیحی وجود ندارد مبنی بر اینکه چگونه این حوادث جالب رخ می‌دهد؛ مگر اینکه تنها علل طبیعی در ایجاد این تنوع و پیچیدگی نقش داشته باشد (Van Inwagen, 2003: 815).

ون اینواگن اصطلاح انتخاب طبیعی را در برابر انتخاب مصنوعی^۱ یا انتخاب معجزه‌آسا^۲ یا فوق‌العاده^۳ قرار می‌دهد (Ibid: 816). او هر دو معنا را برای انتخاب طبیعی قائل است و لوازم هر یک را می‌پذیرد. انتخاب، طبیعی است؛ یعنی مصنوعی نیست و انتخاب، طبیعی است؛ یعنی معجزه‌آسا و ماوراءطبیعی نیست. با توجه به انتخاب طبیعی، لازمه نظریه تکامل حکومت قوانین فیزیکی در کل فرآیند تنوع حیات است و اینکه تنها تأثیرات فرازمینی (بیرون از محیط زمین) بر حیات زمینی تأثیر می‌گذارند؛ مانند نور خورشید، اشعه‌های کیهانی، گردوغبار، اصابت شهاب سنگ‌ها و ...

۴. جهش، تغییری ژنتیکی است که صفات زیستی برخی از افراد یک گونه را تغییر می‌دهد. به عبارت دقیق‌تر، جهش‌ها تغییراتی در توالی DNA هستند. در هر یک از فرایندهای سلولی مانند همانندسازی، رونویسی، ترجمه یا ترکیب مجدد کروموزوم‌ها و بروز و ظهور اطلاعات ژنتیکی، احتمال خطا و اشتباه وجود دارد. جهش‌ها عمدتاً عهده‌دار رونویسی از خطاهایی‌اند که در طی همانندسازی اتفاق می‌افتد و تنها عوامل بیوشیمیایی در این امر دخیل‌اند. اگر زمانی که یک سلول معین تقسیم

¹ artificial

² miraculous

³ supernatural

⁴ allism

مکانیسم اصلی نظریه تکامل، با همه اهمیتش در توصیف منشأ و رشد گونه‌ها کافی نیست. گودین معتقد است موجودات زنده چیزی بیش از DNA هستند و نباید موجودات زنده موجوداتی منفعل دانسته شوند که محصول فرایند تصادفی انتخاب طبیعی‌اند؛ بلکه باید آنها را محصول فرایندهای خودسامان‌دهنده‌ای دانست که دائماً خودشان را در قالب کل‌هایی نوظهور و منسجم نظم می‌دهند. او بر این باور است که نظم زاده بی‌نظمی است؛ اما موجودات زنده تنها ماشین نیستند و بیشتر باید «آثار هنری» در نظر گرفته شوند که در حال خودسامان‌دهی هستند؛ از این رو، اگر جهشی نیز اتفاق بیفتد، صرفاً محصول فرایند تصادفی نیست که بی‌نظمی ایجاد کند، بلکه شاید چنین بی‌نظمی، عین نظم باشد.

ون اینواگن با تأکید بر اینکه نظریه‌های علمی پاسخ‌نهایی روش علمی نیستند و اثبات یا ابطال می‌شوند، معتقد است با جمع‌آوری اطلاعات بیشتر و بالابردن دقت پیش‌بینی، نظریه‌ها به تدریج اصلاح می‌شوند. او بیان می‌دارد:

«سخنان ضد داروینی افرادی مانند گودین و بهه من را متقاعد نمی‌کند که آلیسم نادرست باشد و گرچه فیلسوفان دیگری نیز در تلاش برای ابطال کامل نظریه تکاملی داروین‌اند، موضع من این است که ما نمی‌دانیم آلیسم درست است و در حال حاضر، نباید آن را ابطال کنیم، همچنان که نباید آن را بپذیریم. در تقریر جدیدی که من از نظریه تکامل دارم، آلیسم را از آن حذف می‌کنم و داروینیسم ضعیف را ارائه می‌دهم و این به معنای رد نظریه تکامل نیست» (Van Inwagen, 2003: 349).

اینواگن تصریح دارد داروینیسم ضعیف، نظریه‌ای قطعی نیست و روشی وجود ندارد که بیولوژیست‌ها را وادار کنیم پدیده‌های بیولوژیکی خاصی را برحسب انتخاب طبیعی تبیین کند. باید توجه کرد داروینیسم ضعیف همه نتایج مشهود برگرفته از آلیسم را دارد و تنها نظریه‌ای ضعیف‌تر است. ون اینواگن در ترجیح داروینیسم

داشته باشد. او از داروینیسم ضعیف، دفاع و آن را این‌چنین تعریف می‌کند:

«عملکرد جهش‌های تصادفی و انتخاب طبیعی، دست‌کم بخش بسیار مهمی از تبیین همه این دگرگونی‌ها، پیچیدگی‌ها و غایت‌مندی مشهود در موجودات زیستی است. شاید اینها (جهش و انتخاب طبیعی) همه تبیین باشد و شاید نباشد» (van Inwagen, 2010, 189).

او در تأیید سخنان خویش، به آرای بریان گودین، یکی از مشهورترین زیست‌شناسان تکاملی، اشاره می‌کند: انواع جدیدی از موجودات به سادگی در صحنه تکاملی ظاهر می‌شوند، برای دوره‌های زمانی مختلفی وجود خود را حفظ می‌کنند و سپس از بین می‌روند؛ از این رو، فرض داروین مبنی بر اینکه درخت زندگی تجمع تدریجی تفاوت‌های ارثی کوچک است، پشتوانه محکمی ندارد و برخی از فرایندهای عمده دیگر، ویژگی حیاتی زندگی‌اند. آن ویژگی‌های متمایزی که یک گروه از موجودات را از دیگر موجودات مانند ماهی‌ها، دوزیستان، کرم‌ها، حشرات، اسب‌ها و گیاهان جدا می‌کند. آشکار است امری از زیست‌شناسی از دست رفته است. به نظر می‌رسد تفاوت‌های گسترده بین انواع مختلف موجودات که پایه و اساس سیستم‌های طبقه‌بندی‌شده بیولوژی‌اند، نیازمند اصل دیگر نسبت به انتخاب طبیعی باشند که کارا در عملکردهای کوچک است. برخی از فرایندهایی که به تمایز اشکال متفاوتی از موجود منجر منجر می‌شود. مسئله نظم نوین در تکامل منشأ ساختارهای جدید در موجودات است که همواره یکی از اصلی‌ترین مسائل شایان توجه در زیست‌شناسی بوده است (Goodwin, 1994: viii-ix).

پتر ون مانند گودین آلیسم را اشتباه نمی‌داند و اصولاً سعی دارد قضاوتی در این باب نداشته باشد؛ اما آشکارا بیان می‌کند متقاعد نشده است پژوهش‌های آینده در زیست‌شناسی لزوماً باید در پارادایم‌های داروینی انجام گیرد (Van Inwagen, 2010: 818). آنچه از سخنان گودین بر می‌آید، این است که انتخاب طبیعی به‌عنوان

ضعیف بر آلیسم می‌گوید:

«زمانی که در مدرسه درس می‌خواندم، (بهترین فلاسفه علم) می‌گفتند که: اگر دو نظریه دارای نتایج قابل مشاهده یکسانی بودند و یکی از دیگری قوی‌تر بود، شما نباید نظریه قوی را اخذ کنید» (wagen, 2010: 819 Van In).

ون اینواگن علاوه بر معیار فلاسفه علم در ترجیح نظریه‌ای بر نظریه دیگر، عامل ترجیح داروینیسیم ضعیف را ضعف تبیینی انتخاب طبیعی می‌داند. انتخاب طبیعی، تنها مکانیسم برای طبیعت نیست و تمامی اطلاعات را درباره همه تنوع‌ها و پیچیدگی‌های گونه‌های زیستی ارائه نمی‌دهد؛ برای مثال، زیست‌شناسان بر این باورند که دوزیستان از ماهیان بالدار تکامل یافته‌اند؛ اما واقعیت این است که اجداد این جانوران به‌طور کامل شناخته نشده‌اند و نیز فسیل‌هایی یافت نشده‌اند که حلقه واسط بین این دو موجود باشند. این نظریه‌های علمی حتی اگر تنوع حیات را تبیین کنند، تمام داستان نیستند و تنوع حیات به یک طراح هوشمند^۱ نسبت داده می‌شود (Van Inwagen, 1995: 158-159). آلیسم بر فرض صحت، با خدا باوری سازگار نیست و خلقت‌گرایی را در همه اشکال، انکار می‌کند. دین‌پژوهان، عموماً این دیدگاه را نمی‌پذیرند و برخی زیست‌شناسان مانند گودین و بهه نیز آن را انکار می‌کنند.

۳-۳- داروینیسیم و طراحی هوشمند

ون اینواگن در میان براهین اثبات وجود خدا، برهان نظم و برهان جهان‌شناختی را تا حدودی مقبول می‌داند. اگرچه معتقد است از نظر منطقی ابطال‌پذیرند (Van Inwagen, 1995: 158-159). مجموعه دیدگاه‌های او درباره سازگاری خدا باوری با نظریه تکامل این‌گونه خلاصه می‌شود «میان ناسازگاری دو نظریه با یکدیگر و ابطال یک نظریه توسط نظریه دیگر باید تمایز قائل شد. اینکه قائل باشیم نظریه تکامل و داروینیسیم با "طراحی

هوشمند" ناسازگار است، بسیار متفاوت با این است که بگوییم نظریه تکامل داروینی، برهان نظم را ابطال می‌کند. بین نظریه تکامل و طراحی هوشمند ناسازگاری وجود ندارد؛ اگرچه ممکن است برهان نظم با نظریه تکامل ابطال شود؛ البته باید مشخص کرد مراد از ابطال و رد شدن^۲ یک برهان چیست و نیز کدام یک از تقریرهای برهان نظم با طرح نظریه تکامل، امکان ابطال دارند. پیتز می‌گوید: این امر که برهان خاصی برای رسیدن به یک نتیجه معین، ممکن است کارایی نداشته باشد، متفاوت است با اینکه یک نتیجه خاص اشتباه باشد؛ برای مثال، اینکه شکسپیر در نمایش‌نامه‌اش می‌نویسد: ریچارد، شاهزادگان را به قتل رسانید، نمی‌تواند ما را قانع کند که ریچارد واقعاً این کار را کرده است. حتی اگر داروینیسیم تمام تقریرهای برهان نظم را ابطال کند، بر اعتقادات ثابت خدا باورانه من خللی وارد نمی‌شود. باور من به خدا و اینکه موجودات زنده محصول طراحی هوشمندند، مبتنی بر برهان نظم نیست، همچنان که باور من بر وجود داشتن همسر من نیز مبتنی بر این استدلال نیست که چون اذهان دیگری وجود دارد، همسر من نیز وجود دارد؛ اگرچه چنین استدلالی، استدلال فلسفی مناسبی باشد. شاید برهان نظم که برهان فلسفی - کلامی برگرفته از ذهن فیلسوفان است، با نظریه تکامل ابطال شود. این امر با اصل وجود طراحی هوشمند در جهان هستی منافاتی ندارد. می‌توان با عشق و ایمان به خداوند، طراحی هوشمند و نظام احسن وجود را پذیرفت» (Van Inwagen, 1995: 119).

اینواگن درجایی دیگر می‌گوید:

«نگاه من به نظریه تکامل، مانند فمینیست سرسخت به نظریه‌ای علمی است. او اگر دریابد که از نظر بیولوژیکی هوش زنان کمتر از مردان است، باز هم دیدگاه‌های فمینیستی‌اش آسیب نمی‌بیند. من نیز مانند فمینیست، به‌عنوان مسیحی، معتقدم جهان بیولوژیکی محصول

² refute

¹ Intelligent Design

ارسطویی به کار می‌گیرد:

«اگر شکسپیر و سروانتس در یک روز جان خود را از دست بدهند و این امر در یک دئول اتفاق نیفتاده باشد، در این صورت، این حادثه، گرچه ضرورتاً دارای علت است، هم‌زمانی آن از پیش طراحی نشده است و این امر با حکومت نظام علی و معلولی مطلق منافاتی ندارد» (Monod, 1971: 112).

اگر موند بیان می‌کند تنها عامل هرگونه تغییر در زیست کره، شانس است و شانس هسته اصلی مفاهیم زیست‌شناسی مدرن است (Ibid: 112-113)، مرادش شانس در معنای ارسطویی است؛ برای مثال، سیلی واقع شده است و جمعیتی خاص از نشخوارکنندگان، منقرض شده‌اند یا فزاینده‌گی نیروهای زمین، پلی را خراب ساخته که به مهاجرت برخی گونه‌های ویژه به زیستگاهی جدید مدد می‌رساند است. این امور گرچه بر حسب شانس، زیر نظر نظام علی و معلولی از علت‌های فاعلی رخ داده‌اند؛ البته اینواگن، موند را در این اعتقاد که تمام ویژگی‌های زیست کره محصول شانس‌اند، برحق نمی‌داند و معتقد است از نظر منطقی دچار «مغالطه ترکیب»^۲ شده است؛ برای مثال، اگر کسی استدلال کند چون گاو مطلقاً از کوارک‌ها و الکترون‌ها تشکیل شده است و کوارک‌ها و الکترون‌ها بی‌جان و نامحسوس‌اند، گاو نیز کاملاً بی‌جان و نامرئی است، دچار مغالطه ترکیب شده است (Van Inwagen, 2003: 356). با فرض اینکه هر جهشی که تا کنون در موجودات رخ داده، محصول شانس است، نمی‌توان نتیجه گرفت هر رویداد رخ داده در گذشته و حال کره زمین، وابسته به شانس است و نیز نمی‌توان گفت رویدادها و حوادث به‌طور شانس (در معنای ارسطویی) رخ داده‌اند و علت غایی ندارند و بنابراین کل زیست کره نیز علت غایی و طراحی هوشمندانه ندارد (Van Inwagen, 1995: 120).

به نظر می‌رسد دست‌کم برخی از ویژگی‌های

طراحی هوشمند است و الزامی ندارم در این اعتقاد، یکی از انواع براهین نظم یا نظریاتی را بپذیرم که سعی دارند ماهیت دقیق ارتباط بین علم و خداوند را با ساختار ارگانیسم‌ها بیان کنند یا اینکه بپذیرم خداوند، انسان را از خاک آفریده است» (Van Inwagen, 2003: 348).

خداوند جهان را مانند ماشین‌هایی طراحی نکرده است که انسان‌ها می‌سازند و براهین تمثیلی مانند برهان آکوئیناس، با نظریه تکامل کارآیی خود را از دست داده‌اند (Ibid: 361). ویژگی‌های کره زمین، با اراده خداوند بر کره خاکی حاصل شده‌اند. اینواگن با این پیش‌فرض که خداوند قادر و عالم مطلق وجود دارد که نظام این عالم را در بهترین شکل طراحی کرده است، از سازگاری نظریه تکامل با طراحی هوشمند دفاع می‌کند. دیدگاه سازگارگرایانه او با بسیاری از سازگارگرایان دیگر متفاوت است؛ زیرا داروینسم را به‌طور مطلق نمی‌پذیرد؛ اگرچه به کذب آن نیز قائل نیست. او تصریح می‌کند درباره آلیسم لادری است؛ اگرچه بسیار آن را نامحتمل می‌داند. از نظر پیترن، خداوورانی که به سازگاری خداووری با نظریه تکامل حکم می‌کنند، آلیسم را به‌طور احتمالی یا قطعیت پذیرفته‌اند؛ درحالی‌که او معتقد است مکانیسم‌های دیگری غیر انتخاب طبیعی در تنوع و پیچیدگی حیات دخیل‌اند و خداوند در طراحی عالم، تنها از انتخاب طبیعی استفاده نکرده است (Ibid: 349).

او شانس را می‌پذیرد که منافاتی با دترمینیسم ندارد. داروین شانس را در سه معنای متفاوت به کار برده است:

۱. امری که از پیش مشخص است؛ اما انسان علت آن را اینواگن در تبیین سازگاری بین دترمینیسم و شانس مفهومی نمی‌داند که یکی از مهم‌ترین مفاهیم نظریه تکامل است (جهل به علت)؛ ۲. شانس در معنای ارسطویی؛ یعنی برخورد طراحی نشده‌ی علت؛ ۳. شانس به معنای لاپلاسی و ریاضیاتی (Darwin, 1962: 371).

اینواگن با پیروی از موند^۱، شانس را در معنای

² Fallacy of composition

¹ Monod

تکامل و طراحی هوشمند ارزیابی و نقد شوند:

۱-۴- ون اینواگن سعی کرده است بین دترمینیسم و اراده آزاد و دترمینیسم و قائل بودن به جهش های تصادفی در نظریه تکامل، سازگاری برقرار کند و به نظر می رسد در این زمینه موفق بوده است؛ اما دیدگاههای او در فضای تفکر اسلامی متمیم و تکمیل داده شده اند:

الف. دترمینیسم و اراده آزاد: در نظام حکمت متعالیه آدمی مختار مجبور یا مجبور مختار است (شیرازی، ۱۴۰۴ ق، ج ۶: ۳۷۵). ملاصدرا در عین اینکه افعال آدمی را منتسب به او می داند، منتسب به خداوند نیز می کند و انسان را فاعل حقیقی، افعال و آثار خویش می داند (شیرازی، ۱۳۸۶: ۲۴). بیشتر فلاسفه اسلامی براساس قاعده «الشیء ما لم یجب لم یوجد» معتقدند تحقق معلول از علت، امری ضروری و واجب است؛ اما واجب بودن تحقق معلول از ناحیه علت تامه با اختیار و انتخاب فاعل های مختار منافاتی ندارد. اراده جزء اخیر علت تامه است و شوق مودکی است که به دنبال تصویری که ملائم با طبع حاصل شده است و موجب تحریک اعضای انسان، برای به دست آوردن آنشی می شود (شیرازی، ۱۳۵۴: ۱۳۵).

ب. دترمینیسم و جهش های تصادفی: ون اینواگن با تقریری جدید از نظریه تکامل با نام داروینیسم جدید، سعی دارد میان طراحی هوشمند و نظریه تکامل سازگاری برقرار کند و با استفاده از مفهوم ارسطویی شانس، تصادف را به معنای برخورد طراحی نشده علل می داند. درواقع او با تفکیک علل غایی از علل فاعلی، دترمینیسم و جبر علی و معلولی را به علل فاعلی استناد می دهد و شانس را به معنای نفی علت غایی می داند. این تمایز، کاملاً صحیح است. نظام علت و معلولی حاکم بر طبیعت که حدوث و زوال پدیده ها تابع قوانین ثابت و پایدار باشد، هیچ گونه آشوبی را در هستی بر نمی تابد و همین نظام مندی به ما امکان کشف قوانین طبیعت و پیش بینی حوادث آینده را می دهد. اگر جهش ها را تصادفی دانسته اند، مراد این است که تنها با تکیه بر علت فاعلی و بدون نیاز به علت غایی و تدبیر

موجودات زنده روی کره زمین، محصول طرح هوشمندانه موجودی عقلی اند و خداوند با قدرت مطلقه خویش می تواند با انتخاب طبیعی، جهان داروینی را با عملکرد علل طبیعی هدایت کند (Ibid: 124).

اینواگن در نهایت معتقد است باید دقت داشت که نظریه تکامل (نظریه علمی)، نباید در قلمرو متافیزیک وارد شود و حکم به خدا ناباوری را صادر کند. حرکت نیوتنی و قانون نیوتن درباره گرانش، تنها بیان می دارد که چگونه اجسام بزرگ تر، با نیروی گرانش، تنها نیروی مؤثر بر آنها، حرکت می کنند، ولی نمی تواند درباره این اظهار نظر کند که شاید امور فوق طبیعی بر حرکت اجسام تأثیر بگذارند. نظریه های دین و الهیات نیز باید در مرزهای خود بمانند و در قلمرو علم وارد نشوند. اینواگن می گوید من نمی دانم چرا هر کسی فکر می کند خداوند دستی در مسیر تکامل برداشته است، به صرف این باور، هر تقریری از نظریه تکامل را نادرست می پندارد (Van Inwagen, 2003: 360).

۴- ارزیابی آرای ون اینواگن

برخی متفکران به دویبعدی بودن انسان قائل اند؛ اما از هر دو جنبه تلقی مادی گرایانه دارند. به نظر می رسد ون اینواگن اساساً منکر ثنویت است و از قائلان به الهیات فیزیکالیستی است که با ارجاع ویژگی های ذهنی به حالات جسمانی، انسان را در ساحت مادی مطرح می کند و تک ساحتی بودن وجود انسان را می پذیرد و همین امر، در نوع نگاهش به نظریه تکامل و پذیرفتن یا نپذیرفتن آن تأثیر گذاشته است. ارزیابی و نقد دیدگاه فیزیکالیستی او و اینکه چگونه توانسته است با وجود پذیرش موجودی مجرد (خداوند) به تک ساحتی بودن انسان قائل شود و ثنویت را با کتاب مقدس در تعارض ببیند و بررسی دلایل دویبعدی بودن انسان - بعد مجرد و بعد مادی - و ادله عقلی و نقلی بر تجرد نفس را به فرصتی دیگر موقوف می کنیم و در اینجا سعی داریم آرای او را در قلمرو نظریه

بلکه رد نظریه‌های ضعیف‌تر و جانشین ساختن آنها با نظریه‌های بهتر و به‌ویژه با نظریه‌هایی است که از نظر محتوا غنی‌ترند (پوپر، ۱۳۶۹: ۹۶). این همان رشد داروینی نظریه‌ها را می‌رساند. پوپر می‌گوید «کتاب منطق من حاوی نظریه‌ای درباره افزایش شناخت براساس آزمایش و رد اشتباهات بود که به انتخاب طبیعی داروین نزدیک‌تر بود تا نظرات لامارک» (همان: ۲۰۶-۲۰۷).

۴-۴- زمانی که اینواگن از رابطه داروینیسم با برهان نظم سخن می‌گوید، به نظر می‌رسد میان برهان نظم و برهان غایی خلط کرده است. برهان نظم با تکیه بر مقدمه‌ای تجربی، سعی در اثبات ناظمی هوشمند برای عالم دارد. برهان غایی با نگاهی از بالا به پایین و با پیش‌فرض عشق، ایمان و اعتقاد به خدا و اینکه خداوند فعل عبث ندارد و حکیم است، طراحی هوشمند عالم هستی را اثبات می‌کند. در فلسفه اسلامی از طریق مسانخت فعل با فاعل در سلسله علل فاعلی یا ارتباط ضروری هر فعل با غایت ویژه خویش، نظم در طبیعت اثبات می‌شود. برهان غایی با ترم‌ها و اصطلاحات کاملاً فلسفی سروکار دارد و نه تنها در عالم طبیعت و ماده، در تمامی مراتب وجود سریان دارد (رامین، ۱۳۹۵: ۱۴۳-۱۴۵). هنگامی که پیتر به راه پنجم توماس در اثبات خدا اشاره می‌کند و آن را تقریری از برهان نظم می‌داند، درحقیقت گرفتار همین مغالطه شده است؛ زیرا برهان آکوئیناس، برخلاف تصور رایج، نمونه‌ای از برهان غایی است و نه برهان نظم. نه تنها این واگنون، بیشتر فیلسوفان غربی، به‌طور رایج مرتکب چنین اشتباهی شده‌اند.

۴-۵- اندیشه ون اینواگن درباره سازگاری بین نظریه تکامل با داروینیسم تا حدودی شبیه به دیدگاه شهید مطهری است. از نظر ایشان، نظریه تکامل به‌منزله نظریه علمی از نظر منطقی تعارضی با خداشناسی و جهان‌بینی الهی ندارد و اصل توحید و اصل تکامل طبیعت در همه اشکال خود حتی در تکامل نوعی جانداران مؤید و مکمل یکدیگرند نه منافی و مخالف. فرض منافات این دو اصل

هدفدار تفسیر شوند؛ درحالی‌که برهان نظم و طراحی هوشمند به دنبال اثبات نظم غایی است، یعنی آرایش خاصی که از تدبیر ناظم با شعوری ناشی شده باشد (مطهری، ۱۳۷۵: ۳۸-۴۹). به بیان دیگر، اصل علیت نسبت به طرح و تدبیر هدفدار لایشرط است و دترمینیسم با علت غایی و بی‌نظمی غیرهدفدار سازگار است (رامین، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

۲-۴- ارکان نظریه تکامل در تفسیر ون اینواگن، تفاوت‌هایی با ارکان این نظریه از منظر برخی دیگر از بیولوژیست‌ها و فلاسفه علم و حتی خود داروین دارد؛ ولی به نظر می‌رسد این اختلاف‌ها صرفاً اختلاف منظر و تعبیر و اصطلاحات متفاوتی از یک نظریه است که نتایج چندان متمایزی را در بر ندارد؛ برای مثال، درباره رکن نخست، بیان می‌شود که تخمین عمر طولانی کره زمین، تنها ادعایی است که اگرچه ممکن است مقبولیت همگانی داشته باشد، اگر نظریه تکامل، فرضیه‌ای درباره موجودات زنده روی کره زمین است، این گزاره به‌طور دقیق نمی‌تواند رکنی اساسی برای این نظریه باشد و تنها محدوده زمانی یا مکانی خاصی را برای صدق این نظریه معین می‌کند و این اشکال بر رکن دوم این نظریه نیز وارد است. درباره رکن سوم نیز ادعا می‌شود انتخاب طبیعی، تنها دگرگونی‌ها و پیچیدگی‌های موجودات زنده‌ای را تبیین می‌کند که محصول سازگاری با محیط‌اند و درباره تنوع و پیچیدگی که محصول سازگاری نیست، سکوت می‌کند.

۳-۴- ون اینواگن در ترجیح و پذیرش داروینیسم ضعیف بر آلیسم، به قول بهترین فلاسفه علم در دوران تحصیل استناد می‌کند که اگر دو نظریه، نتایج و لوازم مشاهدات یکسان داشته باشند، نظریه ضعیف را باید بر نظریه قوی ترجیح داد. این دیدگاه اینواگن، کاملاً در تعارض با نظر پوپر، یکی از مشهورترین فلاسفه علم، است. پوپر معتقد است ملاک وضع علمی نظریه، ابطال‌پذیری یا آزمون‌پذیری است (پوپر، ۱۳۶۸: ۴۵) و نه ضعف و قدرت نظریه. معیار ابطال‌پذیری معلوم می‌دارد پیشرفت علمی، جمع‌آوری هرچه بیشتر مشاهدات نیست؛

ناشی از جهالت و بی‌خبری است (مطهری، بی‌تا، ج ۱: ۶۶). آنچه موجب شده است نظریه داروین در تعارض با برهان نظم قرار گیرد، این است که پنداشته‌اند لازمه خلق جهان توسط خداوند، ثبات و یکنواختی گونه‌ها و خلق دفعی موجودات است؛ اما تدریجی بودن آفرینش منافاتی با وجود خداوند ندارد. از شاهکارهای حیرت‌آور خلقت همین است که از ماده‌ای بسیط و یکنواخت و دارای شکلی ساده، موجوداتی متنوع، دارای عضوها و اجزای مختلف و گوناگون پیدا می‌شود و بهترین شاهد و گواه بر وجود هدایتی ربوبی و تسخیری الهی، همین تنوعات و تشکلات است که موجودی از سادگی به تنوع و از بساطت به ترکیب گراید (همان: ۷۱).

در نقد اینواگن می‌توان گفت او از معدود فلاسفه مسیحی است که به صراحت برخی آموزه‌های کتب مقدس مانند خلقت انسان از خاک را نفی می‌کند؛ درحالی‌که تدریجی بودن خلقت و نشأت یافتن موجودات پیچیده‌ای چون انسان از ماده‌ای بسیط و یکنواخت - که نظریه تکامل مؤید آن است - به سادگی آفرینش از خاک را توجیه می‌کند؛ اما در این دیدگاه که بر فرض بطلان برهان نظم، با نظریه تکامل، خداوند انکار نمی‌شود، شهید مطهری با اینواگن هم‌رای است؛ زیرا براهین دیگری بر اثبات خداوند وجود دارد که به‌طور یقینی و عقلی - و نه صرفاً عقلایی مانند برهان نظم - این نتیجه را در پی دارد و نیز ادعا می‌شود ایشان معتقدند نظریه تکامل، بر فرض صحت - حتی در تقریر آلیسم - نه تنها مبطل برهان نظم نیست، مکانیسم آفرینش خداوند را زیباتر به تصویر می‌کشد. مطهری می‌گوید:

- ۱- برهان نظم، تنها برهان وجود خداوند نیست و برهان نظم را دلیل عمده خداشناسی دانستن مبالغه است.
- ۲- نظام خلقت منحصر به ساختار اعضای حیوانات نیست تا گفته شود تکامل تدریجی جانوران برای توجیه وجود تصادفی آنها کافی است.
- ۳- پیدایش تدریجی و تغییرات تصادفی ساختمان

اندام‌های گیاهان و حیوانات، به هیچ‌وجه برای توجیه تشکیلات و نظام‌های دقیق اندام‌های آنها کافی نیست. اصل تکامل، بیش از پیش دخالت قوه‌ای مدبر، هادی و راهنما را در وجود موجودات زنده نشان می‌دهد و ارائه‌دهنده اصل غایت است (مطهری، ۱۳۷۵: ۱۳۶-۱۳۷).

نتیجه

پیتر ون اینواگن ادعا می‌کند با تقریر نوینش از نظریه تکامل توانسته است با روشی منحصر به فرد از سازگاری نظریه تکامل با خداواری دفاع کند. در مطالعات ابتدایی درباره این نظریه، به نظر رسید هرچند مبنای اصلی تفکر او بر الهیات فیزیکالیستی و شکاکیت استوار است، از این نظر، تفاوت مبنایی مهمی با فضای تفکر اسلامی دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند او از داروینسیسم ضعیف دفاع می‌کند، ولی ملاک درستی در ترجیح آن بر آلیسم ارائه نمی‌دهد. در این نظریه، دامنه تأثیر انتخاب طبیعی و جهش‌های تصادفی، محدود می‌شود و با توسل به برخی شکاف‌ها که در نظریه تکامل وجود دارد، راه برای تأثیر عواملی غیر از انتخاب طبیعی، در تبیین نظم طبیعت باز می‌گردد. ون اینواگن خداپرستی است که با موضعی شکاکانه با آلیسم روبه‌رو می‌شود. او با ناکافی دانستن گزاره‌های ارائه‌شده در تبیین نظریه تکامل، با بیانی متفاوت، به تبیین نظریه تکامل پرداخته است و درنهایت، گرچه هیچ دفاع جدی از برهان نظم - به‌ویژه برخی تقریرهای آن - ندارد، نتیجه این برهان را می‌پذیرد که همان پذیرش وجود طراحی هوشمند برای جهان است. او معتقد است می‌توان با عشق و ایمان، بدون توسل به برهان نظم، به خداوند قادر و عالم مطلق اعتقاد داشت. او در برخی قلمروهای ویژه، عملکرد انتخاب طبیعی را محدود می‌کند و بیان می‌دارد انتخاب طبیعی، یکی از مهم‌ترین مکانیسم‌های طبیعت است و ابزاری قدرتمند برای تبیین نحوه خلقت خداوند است؛ گرچه شاید خداوند ابزارهای دیگری نیز در اختیار داشته باشد. دیدگاه اینواگن صرف‌نظر از ضعف‌ها و انتقادهای مهم وارد شده

حکمت.

- 12- Darwin, Charles, (1962), *The origin of Species*, New York: Collier Books.
- 13- Dobzhansky, Theodosius, (1973), *Nothing in Biology Makes Sense except in the Light of Evolution*, The American Biology Teacher, Vol. 35, No. 3.
- 14- Goodwin, B.(1994) *How the leopard changed its spote: The Evolution of Complexity*, New York: Charles Scribner's Sons.
- 15- Gould, Stephen Jay, (1983), *Evolution as fact on and Theory, In: Hen's Teeth and Horse's Toes*, New York: Norton
- 16- Hemple, C, (1949), *The logical Analysis of Psychology*, New York: Appleton- Century- Crofts.
- 17- Van Inwagen, Peter, (2010), *Science and Religion in Dialogue, 2 Volume Set, chapter54, A kind of Darwinism*, Melville Y. Stewart (Editor), Publisher: Wiley-Blackwell; 1 edition.
- 18- -----, (2003), *The compatibility of Darwinism and Design, in books Good and Design*, chapter 19, First published by Routledge.
- 19- -----, (1995), *Genesis and Evolution*, in *God, Knowledge, Mystery*, essays in philosophical Theology, Cornell University press.
- 20- -----, (2015), *Some Thoughts on An Essay on Free Will*, The Harvard Review of Philosophy.
- 21- Murphy, Nancy (1951), *Bodies and souls ,or Spirited Bodies*, Cambridge University press.
- 22- Monod, J.(1971) *Chance and Necessity: An Essay on the Natural Philosophy of Modern Biology*, trans: Austrey Wainhouse, New York: Vintage Books.
- 23- Rosenberg, Alex, (2017), *Theism and Allism*, In: *Being ,Freedom, and Method*, edited by John A, Keller, London :oxford University Press.
- 24- Taliaferro, Charles (2001), *The Virtues of Embodiment*, Philosophy 76.

بر آن، تطبیق‌پذیر با آرای شهید مطهری است. ایشان نیز سازگارگرایی خدا‌باور است و معتقد است نظریه تکامل - بر فرض صحت- مؤید خدا‌باوری است و از شاهکارهای خلقت آن است که ضمن فرایند انتخاب طبیعی و جهش‌های تصادفی، به تدریج از ماده بسیط، موجودات متنوعی پدید می‌آیند.

منابع

- ۱- ایزدی، محسن، (۱۳۸۷)، «رابطه نفس و بدن و رهیافت‌های موفق و ناموفق آن»، *مجله اندیشه دینی*، شماره ۲۸، صص ۱۰۵-۱۳۱.
- ۲- اشعری، ابوالحسن، (۱۴۰۰ ق)، *مقالات الاسلامیین و اختلاف المصلین*، آلمان، فرانس شتاينر.
- ۳- استولجر، دنیل، (۱۳۹۴)، *فیزیکالیسم*، ترجمه یاسر پوراسماعیل، تهران، ققنوس.
- ۴- پوپر، کارل ریموند، (۱۳۶۸)، *حدس‌ها و ابطال‌ها*، ترجمه احمد آرام، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- ۵- -----، (۱۳۶۹)، *جستجوی ناتمام*، ترجمه علی‌آبادی، تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
- ۶- حسینی، سیدحسین، (۱۳۹۴)، «از سازگارگرایی تا ضد سازگارگرایی خدا‌باوری و تکامل داروینی: بررسی و نقد چهار دیدگاه»، *پژوهشنامه فلسفه دین*، شماره ۲۵، صص ۷۱-۸۸.
- ۷- رامین، فرح، (۱۳۹۵)، *برهان نظم*، قم، بوستان کتاب.
- ۸- شیرازی، صدرالدین، (۱۳۵۴)، *المبدأ و المعاد*، تصحیح سید جلال‌الدین آشتیانی، تهران، انجمن حکمت و فلسفه ایران.
- ۹- -----، (۱۴۰۴ ق)، *الحکمه المتعالیه فی الاسفار الاربعه العقلیه*، قم، مکتبه المصطفوی.
- ۱۰- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۵)، *علل گرایش به مادی‌گری*، قم، صدرا.
- ۱۱- -----، (بی‌تا)، *مقالات فلسفی*، تهران،

25- Taliaferro, c, and Goetz, S, (2008), *The Prospects of Christian Materialism*, Christian Scholars Review 27, No3, Holland.